COSMOPOLITISMUL ȘI CONVERSAȚIA INTERCULTURALĂ

Autor: Alexandra Popa | 20 ianuarie 2022

Cosmopolitismul este una dintre ideologiile care promovează ideea conform căreia toate ființele umane aparțin unei supracomunități bazată pe o moralitate reciprocă și pe un dialog structurat, pe toleranță, respect și înțelegere. Astfel, el a încercat să ofere răspunsuri la unele dintre provocările lumii moderne – efectele globalizării în raport cu individul și colectivitatea din care acesta face parte, explicarea fenomenului de migrație etc.

Despre o variantă rudimentară de cosmopolitism se poate vorbi încă din cele mai vechi timpuri. La începutul civilizațiilor, oamenii erau organizați în mici triburi, lucru care s-a păstrat și în perioada contemporană – lumea este din ce în ce mai mică – prin accesul la diverse surse de informare lansate de televiziune, radio și internet. Acestea creează o regiune comună, o prezentare a posibilităților din toate colțurile pământului, dezvoltându-se ideea că indivizii sunt interconectați și au obligații unii față de ceilalți.

Termenul *cosmopolitism* provine de la stoici, care surprind cele două aspecte principale ale acestuia prin ideea de *cetățean*: o teză despre identitate și una despre responsabilitate. Unul dintre adepții acestui curent a fost, în secolul al XVIII-lea, Immanuel Kant, care a împărtășit o concepție cosmopolitistă asupra universului, a militat pentru o pace perpetuă, pentru o lege universală diferită de dreptul internațional, care valorifică doar relația dintre state. În viziunea lui Kant, oamenii de pretutindeni aparțin unei stări universale, sunt cetățeni ai pământului, purtători de drepturi cosmopolitiste care depășesc granițele naționale. Legea cosmopolitistă este preocupată de înțelegerea interacțiunilor, indiferent de domeniul în care activează – comerț, afaceri –, ea are în vedere cultivarea actului de comunicare. În această ordine de idei, drumul pe care indivizii trebuie să-l parcurgă pornește de la faptul că anumite valori, precum libertatea și egalitatea, sunt un dat al naturii pe care toți oamenii îl împărtășesc, formând astfel o comunitate morală. În eseul *Spre Pacea Eternă*, Kant susține că pacea adevărată, la nivel mondial, este posibilă numai atunci când statele se organizează pe principii republicane, într-o ligă voluntară și când respectă nu numai drepturile cetățenilor lor, ci și pe ale străinilor. El susține că liga statelor nu ar trebui să aibă puteri militare coercitive, deoarece aceasta ar încălca suveranitatea internă a

acestora. Kant vorbește în acest fel despre un fel de *stare naturală*, în care fiecare respectă drepturile celuilalt și participă la binele comun al societății.

Un autor important care face demersuri semnificative pentru înțelegerea fenomenului în cauză este Kwame Anthony Appiah în lucrarea *Cosmopolitismul: Etica într-o lume a străinilor*. În concepția sa, cosmopolitismul ilustrează acea paradigmă care se află la intersecția dintre globalism și naționalism; este o călătorie ideologică, de la principii, norme general valabile, spre procese care țin de umanitate, de formarea relațiilor sociale. La bază, teoria cosmopolitistă valorifică diversitatea – diferențele sunt esențiale pentru edificarea unor personalități puternice și erudite. Prin deosebiri, omul poate ajunge la cunoaștere, își poate lărgi orizontul intelectual, fapt ce implică în mod necesar investigația și contactul cu alte culturi. Prin înțelegerea unor puncte de vedere distincte, omul poate alege, în final, care este credința lui adevărată. În acest sens, două dintre principalele obiective ale cosmopolitismului sunt: preocuparea universală pentru întreaga umanitate și acceptarea diferențelor ca pe o modalitate de emancipare și dezvoltare a individului. La început, chiar dacă diferențele pot conduce către divergențe între valorile morale, ele reprezintă o punte de legătură între diferitele civilizații; nu estompează gândirea, ci, prin ele, omul descoperă că nu există un singur mod de viață acceptat și, implicit, nicio ierarhie absolută a convingerilor morale promovate de fiecare cultură în parte. În acest chip, conversațiile interculturale nu trebuie să presupună în mod obligatoriu *subiecte universale,* ci să aducă la aceeași masă oameni diferiți cu perspective diferite, care să capteze atenția interlocutorilor și prin care aceștia să își îmbogățească bagajul de cunoștințe.

Contrar perspectivelor relativiste, ingerințele culturale nu afectează viața socială a indivizilor și nici nu destabilizează valabilitatea altor culturi, dar favorizează evoluția și deschiderea către noutate, critică și, mai ales, toleranță. Schimburile care au loc în domeniul culinar, vizionarea de filme, achiziționarea anumitor bunuri – *emblemă a unor civilizații* – sunt doar câteva dintre exemplele care surprind esența cosmopolitismului. De asemenea, pentru cosmopolitiști, cultura este văzută drept obiect de patrimoniu universal. Artefactele culturale, de pildă, nu mai sunt văzute din perspectiva originilor sau a locului care le-au consacrat, ci sunt privite acum din punctul de vedere al unui spectator universal. Esențiale sunt acum rolul și impactul pe care îl au asupra ființelor umane și modul în care pot deveni o *proprietate intelectuală universală*.

Totodată, pentru a înțelege cosmopolitismul, trebuie avut în vedere care sunt principalele ideologii cu care conlucrează sau cu care intră în conflict. După cum se subînțelege, cosmopolitismul nu intră în contradicție cu doctrina naționalistă, intențiile sale fiind apropiate parțial de formula lui Maiorescu – *să fim naționali cu fața spre universalitate.* Acesta conservă valorile locale, însă elimină din conținutul său ideatic exagerările – refuzul conversației cu străinii, promovarea prejudecăților și lipsa respectului reciproc. Moderația cosmopolitismului a reprezentat o soluție la unele dintre

problemele cu care se confruntă naționalismul, iar apariția actorilor transnaționali, nestatali și a nivelurilor multiple de comunicare din întreaga lume au permis crearea unui spațiu ideologic adecvat pentru manifestarea principiilor de indulgență și acceptare.

Dar care este relația acesteia cu fenomenul de globalizare? Într-adevăr, accelerarea globalizării a determinat consolidarea legăturilor dintre state. Dincolo de frontierele naționale, s-a stabilit o nouă ordine internațională ce încurajează dezvoltarea economică, progresul tehnologic, științific etc. Dar, privitor la filosofia cosmopolitistă, efectele globalizării sunt acceptate drept un flux permanent de informații, de comportamente individuale care depășesc barierele psihologice și revin în forme diferite după contactul cu alte popoare. Prin comunitate și prin spirit civic se poate ajunge la o conversație globală, la un ideal de pace, la acel *Weltanschauung* din filosofia germană. Odată cu diferitele forme de interacțiune culturală, rezultate ale globalizării, culturile se răspândesc în toate colțurile lumii, fără a amenința diversitatea culturală. Prin toate acestea asistăm la o evoluție, un schimb permanent de opinii, convingeri și credințe care se manifestă în avantajul beneficiarilor.

Așadar, programul cosmopolitist pornește prin a sublinia varietatea obiceiurilor omenești, influența factorilor culturali, geografici, istorici, care duc la o pluralitate profitabilă a culturilor și care sprijină participarea oamenilor la conversație. Astfel, ei urmăresc, pe de o parte, să își împărtășească propriul crez, și, pe de altă parte, să își satisfacă curiozitatea intelectuală, pentru ca în final să își formeze, dacă consideră de cuviință, o nouă identitate culturală.

Ilustrație: Anastasia Palii, ilustratoare